

És l'hora dels memorials

JAUME FABRE
PERIODISTA I HISTORIADOR

Fa cinquanta anys, quan es parlava de monuments tothom pensava abans que res en les estàtues erigides en carrers i places de la ciutat en honor de prohoms o col·lectius amb mèrits sovint dubtosos, com ara haver-se enriquit amb el tràfic d'esclaus o haver bombardejat la ciutat. També es pensava en els monuments de Setmana Santa, una mena d'altars especials, molt guardats i plens de llum que justificaven passejades de la gent per visitar-los en aquells dies mancats d'altres distraccions.

Dels monuments litúrgics ja només se'n recorden els vells. I l'aparició d'una aristocràcia d'arquitectes i la necessitat de tenir ocupat el turisme massiu ha anat donant a la paraula monument un altre significat preferent. Ara, si s'esmenta un monument a un jove, pensa sobretot en un edifici notable, digne de ser visitat, modernista, a ser possible, o gòtic, ni que sigui d'imitació.

Calia, doncs, trobar una nova expressió per referir-se als monuments commemoratius o d'homenatge

L'art públic de finals del segle XX naixia per compensar l'exclusivitat dels memorials franquistes

natge a persones, principalment escultures, i així es va inventar, a les acaballes del segle XX, el concepte d'art públic, que té l'avantatge que permet incloure-hi les peces artístiques posades en carrers i places que no són escultures, i també aquelles que no tenen cap significat d'homenatge a ningú, sinó que són simplement decoratives.

A les tradicionals escultures figuratives s'hi ha anat afegint moltes peces abstractes i també altres

ARXIU

La recuperació del conjunt històric i memorial va omplir de ciutadans el Turó de la Rovira el passat 27 de març

que utilitzen tècniques audiovisuals, encara que aquestes últimes acostumen a funcionar pocs dies més enllà de la data d'inauguració.

Però sempre surten nous conceptes i l'últim ha estat el del memorial. ¿Se l'ha de considerar art públic? Els memorials no acostumen a tenir plantejaments artístics, sinó bàsicament informatius. ¿Se l'ha de considerar un monument? Ho és, en el sentit d'homenatge a persones o col·lectius que tenia originalment, però no és en l'accepció turística que ha anat prenent darrerament el mot. ¿Què és doncs un memorial?

Com tantes altres coses, és un

invent francès que hem adaptat sense gaires canvis. Els llocs de memòria són aquells on van tenir lloc moments significatius de la nostra història col·lectiva, especialment aquells que fan referència a fets que van implicar les classes populars. Per recordar allò que hi va passar s'hi posen uns plafons informatius o es creen recorreguts que s'acostumen a fer amb un guia. Pot ser el camí de l'exili, poden ser llocs o instal·lacions de la guerra civil (búnquers, refugis antiaeris, emplaçaments de canons) o poden ser escenaris urbans desapareguts, com els dels barris de barraques. I tantes altres coses.

D'aquesta manera es compensen els memorials franquistes que durant més de quaranta anys van tenir l'exclusiva en places i parets d'esglésies. Hi havia monuments als *caïdos* arreu i moltes estàtues recordant la victòria dels sollevats contra la República. La seva retirada ha estat lenta, tant, que fins a l'any 2011 (72 anys després de la fi de la guerra civil i 34 després de la fi del franquisme) no s'ha retirat d'un dels punts clau de la ciutat de Barcelona, la cruïlla Diagonal-passeig de Gràcia, l'escultura de Frederic Marès que s'hi va posar per commemorar la victòria franquista, precisament en el mateix

lloc on hi hagué el monument a Pi i Margall i les idees republicanes.

Retirada l'escultura de Marès i portada al museu, el problema és ara què fer amb el lloc on estigué. El medalló dedicat a Pi i Margall, obra de Joan Pié, i l'al·legoria de la República que hi hagué al capdamunt de l'obelisc, guardats en un magatzem el 1940, els va portar l'alcalde Maragall a la plaça Lluchmajor, on es van posar el 1990 sobre una nova base arquitectònica dissenyada per Helio Piñón i Albert Viaplana. Va ser un de tants passos de funambulisme en el difícil camí de la Transició que va marcar el punt culminant de la idea d'Oriol Bohigas de monumentalitzar la perifèria, de portar al suburbi art públic de categoria, de dignificar els barris amb elements que ajudessin els veïns a identificar-s'hi.

Algunes veus reclamen ara que es torni a portar l'escultura de Viladomat al lloc original, però els veïns de Nou Barris no es deixaran prendre un senyal d'identitat que ja s'han fet seu. I resultaria xocant, d'altra banda, recuperar un monument republicà en una plaça que porta el nom de Joan Carles I. Un nom que li va ser posat, cal no oblidar-lo, com homenatge al paper que va tenir el rei en l'estroncament del 23-F.

Així les coses, millor deixar-les com estan. Aquella cruïlla ha estat sempre per a uns El Cinc d'Oros i per als altres, la plaça del Llapis. L'obelisc decoratiu pot estar allà ben sol i sense cap significat especial. Millor que deixi de ser un lloc de memòria aquell que ho va ser sobretot per als franquistes. Que sigui, com tantes altres places de la ciutat, l'emplaçament d'una peça d'art públic de qualitat dubtosa, l'obelisc obra dels arquitectes Adolf Florensa i Josep Vilaseca. I que s'aixequin en altres llocs memorials als silenciats per la dictadura.

Totes les víctimes

Van haver de passar trenta anys des de la fi del franquisme perquè es creés la primera institució de l'Estat dedicada a recuperar la memòria democràtica. El Parlament de Catalunya va aprovar l'octubre de l'any 2007 la Llei del Memorial Democràtic, amb els vots a favor de PSC, ERC i ICV-EUiA, i els vots en contra de PPC i Ciutadans. CiU va votar a favor de l'exposició de motius de la llei i dels tres primers articles, que fixen les funcions del Memorial i la seva naturalesa i es va abstenir en els referents al govern de la institució.

Durant els seus tres primers anys d'existència, el Memorial ha treballat amb intensitat per recuperar el temps perdut. Ha creat una Xarxa d'Espais de Memòria, ha elaborat un cens de simbologia franquista encara existent a Catalunya, ha muntat exposicions, ha prestat suport jurídic a represaliats, ha col·laborat en l'obertura de fosses, ha donat suport a estudis, però per sobre de tot s'ha erigit en la veu que, a la manera que ho han fet des de fa molts anys altres països que van vèncer el feixisme, proclami la vigència dels valors democràtics i rendeixi homenatge als qui van lluitar

ARXIU

El Memorial Democràtic va exposar fotografies de la República i del franquisme en els mateixos llocs on van ser preses

per les llibertats. El deute institucional amb aquests últims, després d'anys de silenci, havia començat a pagar-se, com una forma de compensació pels quaranta anys que van ser ignorats mentre es rendia homenatge permanent a les víctimes del costat franquista.